

Inhoud

Slot Stechlin	7
Klooster Wutz	78
Naar het 'Eierhuisje'	108
Verkiezing in Rheinsberg-Wutz	158
Met een missie naar Engeland	203
Verloving. Kerstreis naar Stechlin	235
Bruiloft	286
Zonsondergang	310
O toef gij nog! – Dood – Begrafenis. Nieuwe dagen	354
Noten	389
Nawoord	422

Slot Stechlin

Eerste hoofdstuk

In het noorden van het graafschap Ruppın, vlak bij de grens met Mecklenburg, loopt vanaf het stadje Gransee tot (en nog voorbij) Rheinsberg over een afstand van vele mijlen een lange keten van meren door een dunbevolkt, slechts her en der met wat oude dorpen, maar verder alleen met houtvesterijen, glasblazerijen en teerkokerijen bezaaid boslandschap. Een van de meren in die keten heet *Stechlin*. Het ligt tussen lage, alleen op één plaats steil en kadeachtig oplopende oevers, aan alle kanten omzoomd door oude beuken, waarvan de takken, door hun eigen gewicht omlaag getrokken, met hun uiteinden het water raken. Hier en daar groeien wat biezen en riet, maar geen bootje trekt zijn voren, geen vogel zingt, en slechts zelden vliegt een havik over het meer heen en werpt zijn schaduw op de waterspiegel. Volmaakte stilte heerst hier. En toch, van tijd tot tijd komt juist deze plek tot leven. Dat gebeurt wanneer het in de verre buitenwereld, of het nu in IJsland is of op Java, begint te rommelen en te dreunen of wanneer de asregen van de vulkanen op Hawaï tot ver in de Stille Oceaan wordt uitgestoten. Dan begint het ook *hier* te bewegen. En een waterstraal springt omhoog en verzinkt weer in de diepte. Dat weten allen die rond het Stechlinmeer wonen, en wanneer ze erover spreken, laten ze er wellicht ook nog op volgen: ‘Dat van die waterstraal, dat is maar bijzaak, bijna iets alledaags. Maar wanneer ergens ver weg iets groots gebeurt, zoals honderd jaar geleden in Lissabon, dan borrelt en bruist en kolkt het hier niet alleen, dan stijgt in plaats van de wa-

terstraal een rode haan op, die over het omliggende land een luid gekraai laat horen.’

Dat is Stechlin, het *meer* Stechlin.

Maar niet alleen het meer draagt die naam, ook het bos dat het meer omzoomt. En Stechlin heet eveneens het langgerekte dorp dat, de krommingen van het meer volgend, zijn zuidelijke uitloper omgeeft. Zo'n honderd huizen en fabrieken vormen hier een lange, smalle straat, die zich alleen tot een soort plein verbreedt op het punt waar een vanaf het klooster Wutz lopende kastanjeallee de straat kruist. Juist op die plaats staat dan ook heel de trots van het dorp Stechlin bijeen: pastorie, school, dorps huis. En op een hoek de kroeg annex kruidenierswinkel, met een kleine moriaan en een guirlande van zwavelraden in de etalage. Schuin tegenover deze hoek, direct achter de pastorie, ligt tegen de heuvel het kerkhof, en daarop, ongeveer in het midden, de uit veldsteen opgetrokken vroegmiddeleeuwse kerk met een uit de vorige eeuw stammende dakruiter en een opzij van het oude Romaanse portaal aangebrachte houten arm, waaraan een klok hangt. Naast dit kerkhof met de kerk loopt de van het klooster Wutz komende kastanjeallee nog een stukje door, tot ze halt houdt voor een knuppelbrug, die een modderige slotgracht overspant en door twee reusachtige zwerfstenen wordt geflankeerd. Deze brug is zeer primitief. En aan de overkant rijst het herenhuis op, een geel gepleisterd gebouw met een hoog dak en twee bliksemafleiders.

Ook dat herenhuis heet Stechlin, *slot* Stechlin.

Een paar honderd jaar geleden stond hier een echt slot, een bakstenen gebouw met dikke ronde torens. En uit dezelfde tijd stamt ook nog de gracht, die de zich tot in het meer uitstreckende landtong doorsnijdt en tot een klein eiland maakt. Dat is zo gebleven tot in de dagen der Reformatie. In de Zweedse tijd echter werd het oude slot ontmanteld, en men leek het geheel te laten vervallen en wilde er ook niets voor in de plaats stellen, tot kort na de troonsbestijging van Friedrich Wilhelm I al het puin werd opgeruimd en de bouw

van iets nieuws werd toegestaan. Dit nieuwe gebouw was het huis dat er nu nog stond. Het had hetzelfde nuchtere karakter als bijna alles wat onder de soldatenkoning tot stand is gekomen, en was niet meer dan een eenvoudig hoofdgebouw, waarvan de twee uitstekende, tot dicht bij de gracht reikende zijvleugels een hoefijzer vormden, dat een kaal voorplein omsloot waarop, als enig pronkstuk, een grote glimmende glazen bol prijkte. Verder ontwaarde men enkel een voor het huis gelegen oprit, waarvan de naar het voorplein toegekeerde voorzijde alweer aan het afbladderen was. Maar tegelijk was er een onmiskenbaar streven om juist van die oprit iets bijzonders te maken, en wel door de plaatsing van verscheidene kuipen met exotische bladplanten, onder meer twee aloë's, waarvan de ene nog in goede staat verkeerde, de andere evenwel een kwijnend bestaan leidde. Maar juist deze kwijnende aloë was de favoriete plant van de slotheer, omdat ze elke zomer in een niet bij haar passende bloei stond. En dat zat zo. Uit de modderige slotgracht had de wind lang geleden een vreemde zaadkorrel in de kuip met de kwijnende aloë gewaaid, en elk jaar schoten als gevolg hiervan midden tussen de reeds vergeelde aloëbladeren de witte en rode bloemschermen van de zwanenbloem oftewel *Butomus umbellatus* op. Iedere vreemde bezoeker, als hij toevallig geen kenner was, beschouwde die schermen als echte aloëbloesems, en de slotheer keek wel uit om dit geloof, dat een bron van vermaak voor hem was, door te prikken.

En zoals alles in deze omgeving de naam Stechlin droeg, zo uiteraard ook de slotheer zelf. Ook hij was een Stechlin.

Dubslav von Stechlin, majoor b.d. en al een eind over de zestig, behoorde tot het voor de Mark Brandenburg kenmerkende slag adel, zij het dat hij mildere leefregels huldigde, en was een van die verfrissende markante figuren bij wie zelfs zwakheden nog in goede eigenschappen veranderen. Hij bezat nog volledig het merkwaardig sympathiek aandoende gevoel van eigenwaarde van hen die 'er al vóór de Hohenzollerns waren', maar hij koesterde dat gevoel van eigenwaarde enkel in stilte, en als het desondanks tot uiting kwam, dan nam het de vorm van humor aan, ook wel van zelfspot, omdat hij geheel naar zijn aard achter alles een vraagteken zette. Zijn be-

minnelijkste trek was een diepe, recht uit het hart komende menselijkheid, en eigendunk en arrogantie waren (terwijl hij verder geneigd was alles door de vingers te zien) zowat het enige dat hem tegen de borst stuitte. Een vrijmoedige mening hoorde hij graag aan, hoe radicaler en extremer, hoe beter. Dat die mening met de zijne strookte, die wens lag verre van hem. Eerder het tegendeel. Paradoxen waren zijn hartstocht. 'Ik ben niet slim genoeg om er zelf een paar te bedenken, maar het doet me plezier als anderen het doen, er zit toch altijd een kern van waarheid in. Onbetwistbare waarheden bestaan helemaal niet, en zo ze al bestaan, dan zijn ze saai.' Hij liet zich graag door anderen verhalen vertellen en deed het zelf ook graag.

De levensloop van de oude slotheer was een traditionele Brandenburgse geweest. Van jongs af liever in het zadel dan met zijn neus in de boeken was hij, na twee keer gezakt te zijn, pas met succes door het examen voor vaandrig gekomen en meteen erna bij de Brandenburgse kurassiers in dienst getreden, waarbij ook zijn vader uiteraard al had gediend. Zijn toetreding tot het regiment viel min of meer samen met de troonsbestijging van Friedrich Wilhelm IV, en wanneer hij daarvan gewag maakte, legde hij graag, zichzelf persiflerend, de nadruk op het feit dat alle dingen van gewicht hun bijverschijnselen hebben. Zijn jaren bij de kurassiers waren in wezen jaren van vrede geweest. Alleen anno '64 was hij erbij in Sleeswijk, maar ook hier zonder 'in actie' te komen. 'Voor een Brandenburger komt het er slechts op aan *dat* je erbij bent geweest, de rest ligt in Gods hand.' En hij lachte fijntjes als hij zoiets zei, telkens zijn toehoorders in twijfel latend of hij het serieus of schertsend had bedoeld. Ruim een jaar voor het uitbreken van de oorlog van 1864 was zijn zoon geboren, en nauwelijks was hij weer in zijn garnizoen Brandenburg ingekwartierd, of hij diende zijn ontslag in om zich op zijn sinds de dood van zijn vader half verlaten slot Stechlin terug te trekken. Hier lagen gelukkige dagen voor hem in het verschiet, zijn gelukkigste, maar ze waren van korte duur – reeds het jaar daarop stierf zijn vrouw. Een nieuwe vrouw nemen stuitte hem tegen de borst, deels uit zin voor orde, deels uit esthetische overwegingen. 'Wij geloven

toch allemaal min of meer in een opstanding' (dat wil zeggen, hij persoonlijk geloofde er eigenlijk niet in) 'en als ik dan daarboven aankom met rechts eentje en links eentje, dan is dat toch altijd een pijnlijke zaak.' In werkelijkheid waren die woorden – zoals het doen en laten van ouders maar al te vaak stuit op de afkeuring door hun kinderen – gericht tegen zijn vader, die driemaal getrouwd was geweest en op wie hij trouwens toch allerlei grote en kleine dingen had aan te merken, zo ook bijvoorbeeld dat men hem, de zoon, de Pommerse naam 'Dubslav' had gegeven. 'Zeker, mijn moeder was een Pommerse, daarbij nog van het eiland Usedom, en haar broer, nu ja, die heette Dubslav. En dus viel alleen al om die oom niet veel tegen de naam in te brengen, en des te minder omdat hij een erfoom was. (Dat hij me uiteindelijk schandelijk in de steek heeft gelaten, is een andere zaak.) En toch blijf ik volhouden dat zulk geknoei met namen alleen maar verwarrend is. Wat Brandenburgs is, moet Joachim heten of Woldemar. Bewoon je land en doop fatsoenlijk. Wie uit Friesack komt, mag niet Raoul heten.'

Dubslav von Stechlin bleef dus weduwnaar. Dat was nu al bijna dertig jaar zo. Aanvankelijk had hij het er moeilijk mee gehad, maar nu lag alles achter hem en hij leefde 'comme philosophe' naar het woord en voorbeeld van de grote koning, tegen wie hij steeds vol bewondering opzag. Dat was zijn man, meer dan wie ook die sindsdien naam had gemaakt. Dat bleek telkens wanneer men hem zei dat hij een Bismarckkop had. 'Ja, ja, die heb ik. Ik schijn zelfs op hem te lijken. Maar de mensen zeggen het altijd alsof ik daarvoor dankbaar moet zijn. Wist ik maar wie ik dankbaar moet zijn. Misschien Onze-Lieve-Heer, of mogelijk zelfs Bismarck zelf. Maar de Stechlins zijn evenmin van slechte komaf. Bovendien, ik voor mij, ik heb gediend in het zesde regiment kurassiers en Bismarck alleen in het zevende, en het laagste getal is in Pruisen, zoals bekend, altijd het hoogste – ik sta dus één nummer boven hem. En Friedrichsruh, waar iedereen tegenwoordig op bedevaart heentrekt, schijnt ook niet meer dan een keuterij te zijn. In dat opzicht staan we dus quitte. En een meer als Stechlin, wel, dat heeft hij vast en zeker niet. Zoiets komt trouwens maar heel zelden voor.'

Ja, op zijn meer was Dubslav trots, maar des te minder trots was hij op zijn slot, om welke reden het hem ook verdroot als het zo werd genoemd. Wanneer arme mensen dat zeiden, liet hij het zich welgevallen: ‘Voor hen is het een slot, maar verder is het een oude kast en meer niet.’ En dus sprak hij liever van zijn ‘huis’, en wanneer hij een brief schreef, stond erboven ‘Huize Stechlin’. Hij beseftte ook dat hij geen slotleven leidde. Voordien, toen het oude gebouw van baksteen er nog stond, met zijn dikke torens en zijn belvédère vanwaar men over de boomkruinen heen ver over het land uitkeek, ja, toen had hier een slotleven bestaan, en de toenmalige oude Stechlins hadden aan alle door de graven van Ruppin en de hertogen van Mecklenburg gegeven feestelijkheden deelgenomen en waren verzwagerd geweest met de geslachten Boitzenburg en Bassewitz. Maar tegenwoordig waren de Stechlins tamelijk onbemiddeld, ze hielden het hoofd maar net boven water en waren voortdurend bezig om door een ‘goede partij’ weer redelijk hogerop te geraken. Ook Dubslavs vader was zo aan zijn drie vrouwen gekomen, van wie evenwel alleen de eerste het in haar gestelde vertrouwen niet had beschaamd. Voor de huidige slotheer, afkomstig uit het tweede huwelijk, waren daaruit spijtig genoeg geen directe baten voortgevloeid. En Dubslav von Stechlin zou nooit van zijn kleine en grote zorgen en noden verlost zijn geraakt, als hij niet in het naburige Gransee zijn oude vriend Baruch Hirschfeld had gehad. Deze oude man, die de grote stoffenwinkel op de markt in eigendom had en bovendien modeartikelen en dameshoeden verkocht, in verband waarmee altijd het verhaal ging dat Gerson hem alles als eerste zond – deze oude Baruch hing inderdaad, zonder daarom de ‘zakelijke kant’ te vergeten, met een zekere aanhankelijkheid aan de slotheer van Stechlin, hetgeen wanneer er weer eens een nieuwe schuldbrief aan de orde was regelmatig aanleiding gaf tot netelige woordenwisselingen tussen vader en zoon Hirschfeld.

‘God, Isidor, ik weet het, jij bent voor de nieuwe tijd. Maar wat is nieuw? Wat nieuw is, dromt altijd samen op onze markt en bestormt wel eens onze winkel en kaapt onze hoeden, stuk voor stuk, en onze reigerveren en struisveren. Ik ben voor de oude tijd en voor

de goede oudeheer Von Stechlin. Per slot van rekening is de vader van zijn grootvader gesneuveld in de grote slag bij Praag en heeft hij betaald met zijn leven.’

‘Ja, die heeft betaald; die heeft tenminste met zijn leven betaald. Maar die van nu...’

‘Die betaalt ook, als hij kan en als hij het heeft. En als hij het niet heeft, en ik zeg: meneer Von Stechlin, ik noteer dan 7 1/2, dan dingt hij niet af en dan knijpt hij ook niet. En gaat hij onderuit, wel, dan is de zaak van ons: renderende grond en bos en jacht en veel visvangst. Ik zie het altijd zo heel bescheiden in perspectief. En ik zie ook al de kerktoren.’

‘Maar vadertje, wat moeten we met een kerktoren?’

Aldus verliepen dikwijls de gesprekken tussen vader en zoon, en wat de oudeheer voorlopig nog ‘in perspectief’ zag, dat zou wellicht al werkelijkheid zijn geworden, ware er niet de tien jaar oudere zuster van de oude Dubslav geweest, met het van haar moeder geërfde vermogen: zuster Adelheid, abdis van klooster Wutz. Die hielp en stond borg wanneer de zaken er slecht voor stonden of zelfs het einde onafwendbaar leek. Maar zij hielp niet uit liefde voor haar broer – op wie ze juist van alles had aan te merken – maar enkel uit een algemeen Stechlinse familiezin. Pruisen stelde iets voor en de Mark Brandenburg ook. Maar het belangrijkste waren toch de Stechlins, en de gedachte het oude slot in andermans handen en nu zelfs in handen van zulke lieden te zien overgaan vond zij onverdraaglijk. En daarenboven was er nog haar petekind, haar neef Woldemar, voor wie ze alle liefde koesterde die ze haar broer onthield.

Ja, de abdis hielp, maar ondanks dat hulpbetoon groeide het gevoel van vervreemding tussen broer en zuster. En zo kwam het dat de oude Dubslav, die zijn zuster niet graag in klooster Wutz opzocht en evenmin graag bezoek van haar ontving, alleen omging met zijn dominee Lorenzen (de gewezen opvoeder van Woldemar) en met zijn koster en dorpsonderwijzer Krippenstapel, bij wie zich hoogstens nog opperhoutvester Katzler voegde, die in het korps jagers had gediend en heel wat van de wereld had gezien. Maar ook deze drie verschenen alleen wanneer ze geroepen werden, en dus was er eigenlijk

maar één die elk ogenblik met raad en daad voor hem klaarstond. Dat was Engelke, zijn oude bediende, die al bijna vijftig jaar alles met zijn meester had doorgemaakt, diens gelukkige jaren als luitenant, diens korte huwelijk en lange eenzaamheid. Engelke, een jaar ouder nog dan zijn meester, was zijn vertrouwenspersoon geworden, doch zonder dat er vertrouwelijkheid tussen hen bestond. Dubslav verstond de kunst de scheidswand neer te laten. Overigens had het ook zonder die kunst gekund. Want Engelke behoorde tot het brave slag mensen die niet uit berekening of slimheid, maar van nature toegewijd en deemoedig zijn en in getrouw dienen hun voldoening vinden. Overdag was hij, zomer en winter, in linnen gekleed, en alleen wanneer het tijd was aan tafel te gaan, droeg hij een echte livrei van zandkleurig laken met grote knopen. Het waren knopen die nog de tijden van de Rheinsbergse prins Heinrich hadden aanschouwd, om welke reden Dubslav, toen hij weer eens in geldnood verkeerde, tegen de onlangs gestorven oudeheer Von Kortschädel had gezegd: 'Ja, Kortschädel, als ik mijn Engelke, zoals hij gaat en staat, zo kon afleveren bij het Brandenburgs Provinciaal Museum, zou ik een jaarwedde krijgen en uit de problemen zijn.'

Het was in mei dat de oude Stechlin die woorden tot zijn vriend Kortschädel had gesproken. Vandaag echter was het 3 oktober en daarbij een prachtige herfstdag. Dubslav, anders toch gevoelig voor tocht, had de deuren laten openen, en van het grote portaal trok een verfrissende luchtstroom naar de met witte en zwarte plavuizen betegelde veranda. Een grote, enigszins versleten markies was hier neergelaten en bood bescherming tegen het licht van de zonnestralen die door de versleten plekken heen schenen en op de plavuizen een schaduwspel opvoerden. Tuinstoelen stonden in een kring, en voor een tegen de muur van het huis geschoven bank waren dubbele stromatten gelegd. Op deze bank zat, als een toonbeeld van welbehagen, de oude Stechlin in jopper en met breedgerande vilten hoed, terwijl hij met zijn meerschuilmen pijp allerlei kringetjes blies, te kijken naar een rond perk waar in het midden, door bloemen ingelijst, een kleine fontein klaterde. Rechts naast het bloemperk liep een zo-

geheten dichterslaantje en aan het einde daarvan rees een vrij hoge, uit allerlei balken getimmerde uitkijktoren op. Helemaal bovenin een platform met vlaggenmast, waaraan de Pruisische vlag wapperde, zwart met wit, alles reeds tamelijk verschoten.

Engelke had er kort geleden een rode strook aan willen naaien, maar zijn voorstel was niet in goede aarde gevallen. ‘Niet doen. Daar ben ik tegen. Het oude zwart met wit houdt het nog net; maar als je er wat roods aan vastnaait, gaat het zeker scheuren.’

De pijp was uitgegaan en Dubslav wilde juist van zijn plaats opstaan en Engelke roepen, toen deze vanuit de tuinzaal op de veranda verscheen.

‘Mooi dat je er bent, Engelke... Maar je hebt iets als een telegram in je hand. Ik kan telegrammen niet uitstaan. Altijd is er iemand dood, of er komt iemand die beter thuis had kunnen blijven.’

Engelke grijnsde. ‘De jongeheer komt.’

‘En dat weet jij al?’

‘Ja, Brose vertelde het me.’

‘Zo, zo. Ambtsgeheim. Nou, geef op.’

En met die woorden maakte hij het telegram open en las: ‘Lieve papa. Ben om zes uur bij u. Rex en Von Czako vergezellen mij. Uw Woldemar.’

Engelke stond te wachten.

‘Ja, hoe pakken we het aan, Engelke?’ zei Dubslav terwijl hij het telegram van alle kanten bekeek. ‘En nog wel uit Cremmen en van vanochtend vroeg,’ ging hij verder. ‘Dan moeten ze vannacht dus al in Cremmen geweest zijn. Ook geen pretje.’

‘Maar er is toch niets mis met Cremmen.’

‘Zeker, zeker. Alleen hebben ze daar zulke korte bedden... En als je, zoals Woldemar, cavalerist bent, kun je de acht mijl van Berlijn naar Stechlin toch ook in één ruk afleggen. Waarom dus nachtkwartier? En “Rex en Von Czako vergezellen mij”. Ik ken Rex niet en ken Von Czako niet. Waarschijnlijk kameraden uit zijn regiment. Hebben we dan wat in huis?’

‘Ik denk van wel, meneer. En waarvoor hebben we anders onze huishoudster? Die vindt vast wel wat.’